

De -moeden en de -moedigheden

Wim Labaye

In dit kerstessay wil ik wat uitvoeriger ingaan op een aantal deugden en eigenschappen waarvan de naam eindigt op –moed of –moedigheid. Het zijn immers deugden en eigenschappen die we in grimmige tijden goed kunnen gebruiken. “Maak ons vindingrijk en moedig!” zegt een bekend eucharistisch gebed. Enerzijds suggereert het gebed daarmee dat beide eigenschappen, vindingrijkheid en moed, tot onze menselijke mogelijkheden behoren. Anderzijds suggereert het gebed dat het uiteindelijk “gaven van God” zijn, waarnaar we niettemin moeten streven in woord en daad.

-Moeden en -moedigheden hebben iets te maken met moed en gemoed. Bij moed denken we spontaan aan iets gevaarlijks, iets dreigends of aan een onoverkomelijke zaak. We associëren moed dan met de positieve ingesteldheid van een held die dit alles trotseert. Bij gemoed denken we aan een emotionele geestesgesteldheid. Moeden en moedigheden hebben inderdaad te maken met deugden en gemoedsgesteldheden die van belang zijn om een reële of gepercipieerde dreiging op kwetsuren of problemen te doorstaan. Het heeft alles te maken met onze menselijke conditie. Wij zijn bijna voortdurend blootgesteld aan gevaren en dreigingen. Die kunnen komen van de natuur of van de medemens. En ze kunnen tijdelijke of blijvende kwetsuren veroorzaken. We staan nu eenmaal uiterst kwetsbaar in dit leven.

Daarbij komt dat de verwerking van kwetsuren problematisch kan zijn in een tijd als deze, waar de vereenzaming kan toeslaan. De toekomst kondigt zich vandaag tamelijk chaotisch en onrustig aan. De economische crisis kan je in een neergaande spiraal meezuigen als je teveel of te grote tegenslagen moet verwerken. In die zin is de vraag naar -moeden en -moedigheden brandend actueel. Het leven lijkt immers een permanent kerstverhaal waar wij als naakt geboren kinderen moeten overleven in een koude wereld vol Herodes aanhangers.

Tegelijk zitten we met een crisis van de waarden, waarbij enkele -moeden zoals deemoed en ootmoed en –moedigheden als edelmoedigheid en lankmoedigheid het niet zo goed doen. Althans niet in onze mainstream gedachtewereld en niet in ons dagelijks taalgebruik. Integendeel, de populaire cultuur stelt tegenover de moedigheden eerder een uiterlijk ‘stoere’ levensstijl waarbij men bij de naaste de indruk tracht te wekken dat men ‘cool’ en onkwetsbaar is.

Het dagelijkse leven, met zijn enorme maatschappelijke, sociale en economische, problemen dient zich meer en meer als grimmig aan. De mens staat zeer kwetsbaar tegenover gevaar en dreiging, tegenover hebzucht, heerszucht en eerezucht, en zelfs tegenover de vreemde kilte van het universum. Weliswaar is die kilte er altijd geweest, maar voorheen voelden we ons min of meer geborgen in de cocon van ons geloof, cocon die blijkbaar een vals gevoel van veiligheid gaf? Maar welke zijn dan die –moeden en –moedigheden die we tegenover de grimmigheid van de wereld dienen te plaatsen? Welnu, we kunnen grosso modo drie groepen onderscheiden.

Vooreerst zijn er de –moeden die te maken hebben met gevaar en dreiging. De moed zelf is het vermogen om gevaar te trotseren en om, ondanks dreiging of ontmoediging door

tegenslagen, toch de weg te gaan die men voor waarachtig, rechtvaardig of liefdevol houdt. Ware moed is het overwinnen van angst leerden de Noormannen van Asterix. Moed is de grootste gave; dapperheid is de grootste deugd. De moed is echter geen onverdiende gave, ze wordt precies doorheen de deugd van de dapperheid verworven. En misschien is moed wel de meest bewonderde eigenschap bij mensen. Het is immers de moed die van een mens een held maakt, zij het dat de dapperheid eraan voorafgaat.

Het Engelse woord 'brave' is verwant aan 'braaf'. Een braaf kind is ook vaak *flink* en dapper. Het is niet zomaar volgbaar en gehoorzaam, het is ook in staat om dingen te doen die van een kind enige moed vergen, vandaar de verwantschap met braveness en bravery of bravoer (bravo!). Wanneer we van een volwassene zeggen dat hij braaf is, is dat meestal geen compliment omdat we dan zijn volgbaarheid beklemtonen. Weliswaar wordt met "brave huisvader" al dan niet meewarig aangegeven dat een huisvader zijn plichten vervult, hetgeen soms meer moed vergt dan men zou denken.

Als we dus vandaag klagen over een gebrek aan moedige politici, moeten we misschien op zoek gaan naar dappere politici. En als we die niet vinden, moeten we op zoek naar flinke politici. En als we die ook niet vinden, moeten we op zoek naar brave of integere politici, die "met de moed der wanhoop" hun plicht vervullen.

Een tweede groep –moeden en –moedigheden zijn diegenen waarmee wij onze kwetsbaarheid aangeven tegenover ons eigen aanzien, het relatieve belang van ons ego dat op het spel staat tegenover het ego van onze medemens. Het gaat over onze bescheidenheid tegenover onszelf, tegenover onze medemens en tegenover God. De nederigheid gaat vooral over onze innerlijke houding. De deemoed zegt iets over onze houding tegenover onze naaste. Deemoed zou enerzijds kunnen wijzen op een soort berouw of erkenning van schuld tegenover de naaste. Anderzijds wijst deemoed op een ingesteldheid van dienstbaarheid tegenover de medemens. De voetwassing bij het Laatste Avondmaal kan men als een archetypisch, lichtend voorbeeld van deemoed beschouwen.

De ootmoed zegt iets over onze bescheidenheid tegenover de wereld. In religieuze termen is de ootmoed de bescheidenheid tegenover God en zijn schepping. De ootmoed is als deugd in de vergetelheid geraakt, nu God de grote afwezige blijkt te zijn. De mens heeft het moeilijk met bewondering en verwondering omdat hij het te druk heeft met belangrijker zaken, een zonde van hybris of hoogmoed, meteen de grootste on-deugd.

Een derde groep –moeden en –moedigheden vormen die deugden die iets vertellen over onze houding tegenover de hebzucht, heerszucht of eerezucht van onze medemens, want die vormen uiteraard ook een bedreiging. De edelhoedigheid en de grootmoedigheid zijn de beste wapens tegen de ondeugden van de medemens want ze tonen een niet-verwachte offervaardigheid als alternatief. De edelhoedige of grootmoedige toont het edele of het grote door zich kwetsbaar op te stellen tegenover het oorspronkelijk getoonde egoïsme van de tegenstander. Het is een niet-verwachte oplossing voor een standaard probleem. De mooiste van deze –moedigheden is de zachtmoedigheid. Merkwaardig is dat de goedmoedigheid niet als deugd maar als gebrek bekend staat, omdat men in de goedmoedigheid het naïeve of het onverantwoorde van een weldaad beklemtoont.

Verwant met bovenstaande –moedigheden is ook de lankmoedigheid. De lankmoedigheid is de verdraagzaamheid tegenover het kleine falen van de medemens. Het is een deugd die eveneens van het radarscherf verdwenen is. Een Leuven professor wijdde er enkele jaren geleden terecht een gans boek aan. De term lankmoedigheid wordt vandaag bijna uitsluitend in een religieuze context gebruikt. “De liefde is lankmoedig en goedertieren.” staat in een brief van Paulus aan de Korintiërs. We worden dus opgeroepen tolerant te staan tegenover al dan niet vermeende misstappen van onze medemens en daar dan nog met goede daden op te reageren, voorwaar opnieuw een aanbeveling die de tijdsgeest niet als bondgenoot heeft.

Bij de gelijkmoedigheid gaat het niet over de misstappen van de medemens maar over de wisselvalligheden van het lot. Het is eveneens een onvolprezen deugd die een afstofbeurt behoeft. Merk op dat bijna alle –moedigheden een afstofbeurt behoeven behalve de zwaarmoedigheid ☺. Het zijn dus weer gouden tijden voor profeet-afstoffers als Elia of Johannes de Doper.

Gelijkmoedigheid is geen fatalisme. Gelijkmoedigheid balanceert tussen inzet voor het maakbare en aanvaarding van het niet-maakbare, ook al is de grens tussen het maakbare en het niet-maakbare niet altijd even duidelijk. In het Indische Mahabharata epos wordt Arjoena door Krishna aangemaand gelijkmoedig te zijn in een strijd op leven en dood met zijn aartsrivaal Karna. Hij moet dus ‘dapper en moedig’ een strijd aangaan die hij niet mag ontvluchten en hij moet ondanks alle gevaar voor eigen leven de uitkomst van het gevecht aanvaarden.

Tot besluit, om niet te vervallen in wankelmoedigheid en zwaarmoedigheid, zijn we dringend toe aan een herwaardering van een aantal oude deugden zoals de dapperheid, de deemoed, de ootmoed, de lankmoedigheid en de gelijkmoedigheid. Het is een grote opgave in een grimmige tijd. In een soortgelijke tijd, tweeduizend jaar geleden, werd een kwetsbaar kind geboren. Het bleek braaf, flink, dapper, moedig, edelmoedig, lankmoedig en goedertieren. We weten hoe het Hem vergaan is. Maar het wonder van Kerstmis is nu net dat dit steeds opnieuw gebeurt, 2000 jaar lang, ondanks alle tegenkanting en grimmigheid. Laten we dus de moedigheden koesteren.

Heverlee, 3 januari 2013